

MICHAL REIMAN

RUSKÁ revoluce

23. únor – 25. říjen 1917

NAŠE VOJSKO

Červnové dny byly kulminačním bodem prvního období revoluce. Události rychle spěly k rozuzlení, které však nemohlo být na prospěch radikální levice.

Od počátku června se stupňovala polarizace třídních sil, což bylo patrné i přímo v sovětech. Dosavadní většina měla v zemi stále silné pozice, po červnových dnech se však stalo zcela zřejmým, že nemá dostatečnou autoritu v hlavním městě.

V červnových dnech si část vůdců kompromisního bloku uvědomila, že revoluční vření v Petrohradě vážně podlamuje jejich pozice, že zbavuje koaliční politiku vnitřního smyslu. Orientovala se na to, aby levé nebezpečí bylo uznáno za hlavní, zahrávala si s politikou odzbrojení a násilného potlačení radikální levice.

Červnové dny znamenaly podstatný zlom v politice bolševiků, jehož všechny důsledky se však projeví až později. Až do června šli bolševici cestou stupňování masového odporu proti vládě a koaliční politice. Tato linie vyvrcholila v červnu. Když se však ukázala propast mezi revoluční levicí a většinovým vedením v sovětech, stával se přechod moci k sovětům kompromisem stran v Sovětu velmi nepravděpodobným.

„Období pokojných demonstrací pominulo,“ — tak charakterizoval situaci Lenin 11. června 1917.¹⁸⁴ Moc mohla přejít do rukou sovětů pouze ozbrojenou akcí; ta však byla nemožná, neboť sověty byly v rukou stoupenců kompromisu a aktivně se bránily převzetí moci. Nezbývalo než očekávat další vývoj*. Protože však masové akce nemohly vést k výsledku, ale hrozily vykrvácením, bylo nutné učinit obrát od stupňování masového hnutí k zadržování dílčích

* Lenin, jak o tom píše Podvojskij, hodnotil situaci takto: Proletariát se musí vzdát iluzí o možnosti pokojného převzetí moci. S ohledem na sílu naší organizace a na rychlost, s jakou získávala masy, bude se buržoazie snažit vyprovokovat srážku. Musíme se soustředit na organizaci s tím, že soustředění sil znamená konec konců přípravu ozbrojeného povstání v dohledné době. („Krasnaja letopis“ 6/1923, s. 76.)

akcí*. To opět vedlo k rozporu mezi rostoucím radikalismem mas v Petrohradě a okolí a politikou bolševiků.

Dne 18. června 1917, v den mohutné demonstrace svolané sjezdem sovětů, která vyzněla ve prospěch bolševiků, ruská armáda na frontě přešla do útoku. První hodiny a dny byly poznamenány částečnými úspěchy, které vyvolaly vlnu šovinistických nálad. Faktické příměří na východní frontě skončilo; Rusko se ocitlo v proudu válečných operací.

Pro politiky obeznámené se skutečnou situací bylo zřejmé, že jde především o politický akt. Armáda šla do útoku nedostatečně připravená. Četné jednotky odmítly nastoupit do bojových akcí; opět se nedostávalo munice a vojenské výstroje. Fronta nebyla zabezpečena; dalo se předpokládat, že rychle nastane okamžik, kdy zhroucení se stane nevyhnutelné.

Ofenzíva byla gestem vůči spojencům, bylo však naprosto zřejmé, že má závažný vnitropolitický dosah. Aktivizovaly se síly buržoazního tábora. Buržoazní politici, kteří měli již v květnu a červnu dostatek příležitostí se přesvědčit, že koalice neznámá uklidnění, začínají hledat nová východiska. Vynořily se první vážné náměty a návrhy na zavedení vojenské diktatury.

Příprava ofenzívy dávala možnost seskupovat síly pro vojenský puč. Rychle se množil počet důstojnických organizací a došlo k pokusům vytvořit centrum budoucího převratu.¹⁸⁵

Buržoazní politikové si ovšem uvědomovali politické obtíže eventuálního převratu. Síly pravice se teprve začínaly přeskupovat; radikalizace v masách byla stále velmi vysoká. V liberálním táboře vládlo značné kolísání a mnozí politikové se obávali dobrodružných kroků. Ofenzíva hrála proto v politických propočtech velkou úlohu. Pravice se chystala svalit odpovědnost za její eventuální nezdary na bedra levice, vyhrotil náladu proti bolševikům a kompromitovat i Sovět a koalici.

Schylovalo se k vážnému střetnutí. Demonstrace z 18. června se nestala ventilem pro radikální náladu mas, nevedla k uspokojení žádného z požadavků, které byly aktuální v revolučních obvodech. Hnutí se neustále pohybovalo na pokraji živelného výbuchu a vliv anarchistů rostl.**

Přechod ruské armády do ofenzívy vyvolal sice šovinistické projevy

* Zinověv o tom později psal, že se mezi bolševiky dokonce ujal pojem „krotit“. Agitátoři strany „krotili“ masy, aby nešly do ulic. Tím se zabývali všichni funkcionáři a orgány strany až do července. („Rabočij i soldat“ z 27. 8. 1917.)

** Po odvolání demonstrace 10. 6. 1917 anarchisté organizovali dokonce zvláštní revoluční výbor v Durnovově vile, kam pozvali i zástupce dělníků a bolševiky. Petrohradská stranická centra se musela od tohoto výboru veřejně distancovat.

na Něvském prospektu, nepřinesl však uklidnění do dělnických čtvrtí a kasáren.

Demonstrace z 18. června měla bouřlivé dozvuky. V jejím průběhu anarchisté osvobodili z petrohradské věznice v Krestech bolševika Chaustova a současně i skupinu podezřelých osob, které dopravili do Durnovovy vily. Vláda vilu násilně obsadila; bylo zatčeno na 60 lidí, anarchista Asnin (Asin?) byl zabit.¹⁸⁶ Ve Vyborském obvodu a v Kronštadtě zavládlo opět nesmírné rozčilení.

Hořlavé látky se kupily dále. Ostrých forem nabývalo mzdové hnutí dělníků v Putilových závodech, které naráželo na odpor správy závodů. Hrozilo nebezpečí výluk. Zástupci 74 petrohradských podniků se usnesli na rezoluci požadující předání moci sovětům.¹⁸⁷

Situace se vyhrotila, když se staly známé požadavky vlády vyslat z Petrohradu na frontu pochodové oddíly. Došly zprávy o perzekuci revolučních vojáků v přední linii a o násilném zacházení s vojáký petrohradských oddílů.*

V revolučních obvodech v Petrohradě a v Kronštadtu byla značně rozšířena nálada, že „postačí nápor . . . nadšení, aby se moc sovětů uskutečnila po celé ruské zemi“.¹⁸⁸ Bolševici se s velkým úsilím pokoušeli zdržet dělníky a vojáky od vystoupení a nedat vládě záminku k účtování. „Pravda“ volala po uklidnění a po taktickém postupu.** Bolševici žádají od nově zvoleného orgánu sovětů VÚVV,*** aby podnikl účinné kroky k zažehnutí nejpálčivějších konfliktů, avšak marně.¹⁸⁹ Nálada se již vymykala i bolševikům, objevovaly se vážné známky nespokojenosti nejradikálnější části mas s postupem strany.

Rozuzlení přišlo neočekávaně ze dvou stran: Koncem června jednala delegace Prozatímní vlády — členy delegace byli Kerenskij, Těreščenko a Cereteli, — v Kyjevě se zástupci ukrajinských národních organizací, požadujících okamžité uspokojení základních požadavků

* Slo zejména o zprávy vojáků granátnického pluku. (viz „Proletarskaja revolucija“ 5/1923, s. 8, „Pravda“ ze 4. 7. 1917).

** Jde o Leninovu stať Sjezd sovětů a petrohradští dělníci v „Pravdě“ z 21. 6. 1917 („Soudruzi, vystoupení teď by nebylo účelné . . .“) a o Kameněvovu stať Ně tak prosto, tovarišči! z 22. 6. 1917. Kameněv uvádí, že podpora nejrevolučnější části dělníků a vojáků nepostačí k vítězství. V tuto chvíli zvítězili „obranáři“; je třeba připravovat síly pro novou etapu revoluce. Prání přeskočit celé období revoluce a vyřešit vše jedním úderem je iluzí. Před stranou stojí úkoly organizace a sjednocování.

*** VÚVV byl složen z 99 eserů, 104 menševiků, 3 trudoviků a národních socialistů, 1 člena židovské socialistické strany, 8 sjednocených soc. demokratů a 35 bolševiků. („Rabočaja gazeta“, 23. 6. 1917.)

ukrajinské autonomie. Situace v národním hnutí a možnost vážných politických komplikací v přifrontové oblasti nutila delegaci vlády, aby vyšla těmto požadavkům vstříc.*

Dne 1. července projednávala návrh dohody vláda. Kadetští ministři zaujali nekompromisní pozici, návrh odmítli a vyhrožovali demisí. Vládní většina nemohla ustoupit. Propukla vládní krize a 2. července kadetští ministři vystoupili z vlády. Činitelé Sovětu se právem domnívali, že hlavním motivem tohoto kroku nebyl nesouhlas s požadavky ukrajinského hnutí, i když hrál u kadetů velkou roli. Demise kadetů byla výrazem rozporů koalice, které se vystupňovaly ústupky vlády před tlakem zleva; vyjadřovala snahu vyhrotil politickou krizi a rozvázat kadetům ruce k pokusu o zlom mocenských poměrů.**

Vládní krize opět s velkou naléhavostí postavila před sověty otázku moci. Koalice bez kadetů nebyla natrvalo možná. Ustoupit kadetům v zájmu koaliční politiky však znamenalo strhnout vládní politiku doprava; rozhodnout se k tomu nebylo ani v Sovětu politicky a mentálně snadné, nebylo to však již téměř možné v masách.

Reálnou alternativou se stával přechod moci k sovětům, eventuálně k vládě socialistických stran.*** Vedení Sovětu však nechtělo akceptovat radikální řešení, které se navíc v podmínkách aktivních vojenských operací zdálo riskantní. Vystupovalo proto pro zachování statu quo, který vznikl po odstoupení kadetů, a pro odročení rozhodnutí o důsledcích vládní krize, tzn. ve skutečnosti pro udržení koalice.¹⁹⁰ Byl to plán, který se rozcházel se záměry pravice i levice, se skutečným stavem a tendencemi pohybu politických a sociálních sil v zemi.

O situaci jednal VÚVV. Než však mohl rozhodnout, události se začaly odvíjet z jiného konce.

Dne 2. července bolševiky ovládaný 1. kulometný pluk vypravoval na frontu pochodovou jednotku. V pluku vládlo velké pobouření.¹⁹¹ Dne 3. července si vojáci vynutili projednávání otázky o ozbrojeném

* Nejdůležitějším ústupkem mělo být zřízení generálního sekretariátu složeného z Ukrajinců a Rusů, který v součinnosti s Ukrajinou národní radou měl spravovat záležitosti ukrajinských gubernií.

** V té době se již dalo očekávat, že ofenzíva na frontě ztroskotá; to dávalo kadetům mimořádné možnosti kompromitovat levicové složení vlády a svalovat vinu na „podvratnou činnost“ bolševiků a levice. Není bez zajímavosti, že i Miljukov zaznamenává, že skutečnou příčinou demise nebyla ukrajinská otázka, ale krize koalice vyvolaná pohybem vládní politiky doleva, na hranici, za níž již kadeti nemohli a nechtěli jít. (Istorija vtoroj ruskoj revolucii, sv. 1, s. 235—237.)

*** Heslo vlády socialistických stran nebylo heslem bolševiků; vystupovali s ním zejména levicoví menševici vedení Martovem. (N. Suchanov, cit. dílo, sv. 4, s. 277.)

vystoupení. Do pluku se nahrnuli anarchisté, kteří s úspěchem agitovali ve prospěch radikální akce. Bolševici vyvinuli úsilí, aby vystoupení zamezili, pluk však přesto vyslal své zástupce do závodů, kasáren a do Kronštadu.*

Odpoledne se Petrohrad naplnil pověstmi o demonstraci. K večeru vyšli do ulic dělníci některých továren Vybořského obvodu. To bylo posledním impulsem, aby se provalila zadržovaná radikální nálada vojáků. Vypochoďovali kulometníci.¹⁹² V ulicích se postupně objevovaly ozbrojené vojenské jednotky.* * Do ulic vyšli i dělníci největšího petrohradského závodu — Putilovského; táhli se ženami a dětmi v počtu několika tisíc k sídlu Sovětu v Taurickém paláci.

K večeru bylo hlavní město zachváčeno značnou nervozitou. Ulicemi projížděly jako v únorových dnech auta s ozbrojenými vojáky. Hnutí mělo spontánní ráz a vyvíjelo se značně živelně. Ozvaly se první výstřely.¹⁹³

Vystoupení bolševiky zaskočilo. Lenin, který byl mimo Petrohrad, se vrátil do města až 4. července. Zinověv, Kameněv a Trockij horečně telefonovali do organizací stanovisko ÚV bolševické a meziobvodové organizace.¹⁹⁴ Bolševická centra informovala VÚVV o tom, že jsou proti vystoupení.¹⁹⁵ Z balkónu paláce Ksiesiňské promlouvali k vojákům Podvojskij, Sverdlov, Něvskij, Laševič aj. „Odmítavý postoj demonstrantů k řečníkům se však projevoval v takové míře, že kulometníci ho demonstrovali puškami zdviženými k líci.“¹⁹⁶

Zakrátko se objevili dělníci s hesly „Všechna moc sovětům!“ Bylo zřejmé, že demonstraci nelze zvládnout. Přítomní funkcionáři bolševiků navrhuji, aby demonstranti pokojně táhli k Taurickému paláci a tam tlumočili své požadavky.¹⁹⁷

Pozdě večer se dělnická sekce Petrohradského sovětu, v níž bolševici v červnu získali většinu, po projevech Zinověva, Kameněva, Trockého aj. usnáší dodat pouličním demonstracím organizovaný ráz a vyslovuje se pro převzetí moci sovětu.¹⁹⁸ Zinověv a Trockij za

* Podvojskij na petrohradské konferenci bolševiků v červenci 1917 uváděl, že do 5 hod. večer se v pluku vystřídali 23 bolševičtí řečníci. (Viz Vtoraja i treťja Petrogradskije konferencii bolševikov v ijule i senťabre 1917 g., Moskva—Leningrad 1927 [dále Petrogradskije konferencii . . .], s. 58.) Něvskij jako vedoucí pracovník Vojenské organizace bolševiků však po letech uvedl, že všichni její odpovědní vedoucí (Podvojskij, Něvskij, Mechonošin, Beljakov aj.) svou činností značně přispěli ke vzniku nálady, která vedla k vystoupení. Dodal, že když ho Vojenská organizace poslala jako nejpoblárnějšího řečníka odradit vojáky od demonstrace, mluvil tak, že „pouze hlupák mohl z mé řeči vyvodit závěr, že není třeba vystupovat“. (Viz Okt'abrskoje vooružennoje vosstanije v Petrogradě, Leningrad 1956, s. 143.)

** Šlo zejména o pluky rozmístěné ve Vybořském obvodu, které byly většinou pod silným vlivem bolševiků a částečně i anarchistů.

všeobecného nadšení tlumochi usnesení dělníkům a vojákům shromážděným před Taurickým palácem.

V noci ze 3. na 4. 7. ÚV bolševiků a někteří členové meziobvodové organizace znovu projednávají otázku vystoupení. Kameněv navrhuje, aby se vynaložilo veškeré úsilí předejít opakování demonstrací. Podporuje ho Trockij.¹⁹⁹ Většina se však domnívá — a je v tom podporována zprávami z obvodů — že demonstrace nelze zadržet. Z Kronštadu volá Raskolnikov, že ve městě vládne velké pobouření a žádné domluvy nepomáhají. ÚV a petrohradský výbor se usnášejí organizovat 4. července pokojnou demonstraci.²⁰⁰

Dne 4. července již demonstrace nabyly velkého rozsahu — v petrohradských ulicích byly statisíce lidí.²⁰¹ Do města přijeli kronštadtští námořníci vedení Raskolnikovem a Rošalem; dorazily i jednotky z některých okolních měst. U Taurického paláce se shromáždila velká masa vojáků, námořníků a dělníků. Zástupci demonstrantů každou chvíli vtrhávali do zasedání sovětských orgánů a požadovali rozhodné kroky. Sovětské vůdci a socialističtí ministři jsou vyzýváni, aby promluvili k lidu. Shromážděním probíhají vlny rozhořčení. Skupina Kronštadtských se dokonce pokouší zatknout Černova. Zasahují Trockij a Raskolnikov a nebezpečí je zažehnáno.²⁰²

V ulicích pokračují demonstrace, dochází k stále častější střelbě i ke srážkám mezi demonstranty a příslušníky vládních jednotek. Situace je nepřehledná.

Vedoucí orgány sovětů zaujaly od prvního okamžiku k demonstracím záporné stanovisko. Ještě navečer 3. července spojené zasedání VÚVV a výkonného výboru rolnického sovětu prohlásilo, že považuje demonstrace za ránu do zad bojující armádě, a označilo ty, kdož volají lid do ulic, za zrádce a nepřátele revoluce.²⁰³

Vláda a vedoucí orgány Sovětu ve vzájemné součinnosti podnikly kroky k ozbrojené obraně režimu. Vůdci Sovětu hodnotili vystoupení nejenom jako útok na vládu, ale i jako útok proti své politice.

V průběhu 4. července se však situace v Petrohradě vyvinula pro vládu a vedoucí orgány Sovětu velmi nepříznivě. Město bylo plně ovládnuto demonstranty. Vůdci Sovětu byli nuceni manévrovat, aby získali čas a shromáždili síly. Přesto kategoricky odmítali rozhodnout otázku moci ve prospěch sovětů. Dan rozhořčeně prohlašuje: „Nechť moc převezmou ti, kdož události vyvolali. Chtějí nám vnutit moc, aby za týden vystoupili s plakáty »Pryč se všemi ministry-socialisty, maloměšťáky!«.“²⁰⁴

Vůdci Sovětu se ovšem nerozcházeli pouze se stanovisky bolševiků,

* „Děň“ z 5. 7. 1917. Danovi odpověděl Zinověv: Lenin prohlásil, že „naše strana nikdy nechtěla převzít moc proti vůli většiny obyvatelstva . . .“ („Rabočij i soldat“ z 28. 7. 1917.)

ale zejména s požadavky mas v ulicích. Ve schůzích sovětských orgánů, které permanentně zasedaly, zástupci demonstrantů prohlášovali: „Důvěřujeme Sovětu, ale nedůvěřujeme těm, jimž důvěřuje Sovět.“²⁰⁴

Zprávy a někdy pouhé pověsti o nepokojích v Petrohradě se šířily do dalších měst a na frontu. Zvláště velký ohlas měly v centrálním moskevském průmyslovém obvodu. Bolševické organizace se pokoušely, ovšem bez výrazného úspěchu, organizovat demonstrace.²⁰⁵ Nejzávažnější byly události v Moskvě, kde se však demonstrace střetla se značným odporem ostatních stran a nebyla ani početná, ani úspěšná.* V ostatních městech byly výsledky demonstrace předurčeny tím, že hnutí v Petrohradě skončilo.

Navečer 4. července se bolševická centra za účasti Lenina usnášejí příštího dne ukončit demonstrace.²⁰⁶ V noci na 5. července se však vedoucím orgánům Sovětu a vládě konečně daří soustředit ozbrojenou sílu. Situace se začíná měnit. Vůdcové sovětské většiny projevují stále méně ochoty k dalšímu jednání.

Od rána 5. července se již objevily nebezpečné známky nástupu kontrarevoluce. Bolševici uplatňují své rozhodnutí nekonat demonstrace. Zrána tohoto dne oddíl junckerů rozbíjí redakci „Pravdy“. V ulicích junkeři a kozáci odzbrojují skupiny námořníků, vojáků a dělníků. Stupňuje se protibolševická hysterie, objevují se zprávy o Leninově zradě.** V náladě mas nastává výrazný zlom. Vládní jednotky v ulicích dodávají odvalu buržoazním vrstvám.***

V průběhu 6. července přijíždějí do Petrohradu ve značném počtu jednotky z fronty. Ozývají se provokační výstřely a jsou oběti.²⁰⁷

* Do ulic vyšlo na 50—60 tisíc dělníků; jen malá část jich však prorazila do středu města. Zaznamenejme však, že i v Moskvě se 4. července po prvních zprávách o událostech v Petrohradě projevil levičácké tendence. Bubnov, Lomov a Stukov doporučovali obsadit poštu, telegraf, telefon a jiné budovy. Nezáskali však podporu většiny, která se právem dovolávala nálady mas. (O. N. Znamenskij, cit. dílo, s. 124.)

** Obvinění proti Leninovi zveřejnil v deníku „Živoje slovo“ 5. 7. 1917 bývalý sociální demokrat Alexinskij, který jednal ve spolupráci s ministrem spravedlnosti Pereverzevem (Pereverzev byl pro tento krok odvolán z vlády). Obvinění proti bolševikům shromažďovala delší dobu buržoazní část vlády (podle Cereteliho to byli Kerenskij, Někrasov, Těřešenko a kníže Lvov — viz cit. dílo, sv. 2, s. 332). Proti Leninovi bylo použito výpovědi jakéhosi praporčíka Jermolenka, vyslaného do Ruska v německých službách. Německé úřady ho prý informovaly o tom, že v Rusku pracuje ve prospěch Německa i Lenin. Uvádělo se dále, že bolševici jsou prostřednictvím fiktivních osob financováni Němci.

*** 7. července jsou již i vláda a náčelník Petrohradského vojenského okruhu nuceni vydat prohlášení proti svévolným aktům. („Novaja žizn“ ze 7. [20.] 7. 1917.)

Vojáci a kozáci jsou krajně rozčileni. Hrozí nebezpečí protidělnických a protibolševických pogromů.

Dne 6. července vládní oddíly na rozkaz vojenských úřadů a vlády obsazující sídlo ÚV a petrohradského výboru bolševiků v paláci Ksiesiňské. Je obsazena Petropavlovská pevnost, kterou rovněž kontrolovaly bolševické jednotky.* Prozatímní vláda se usnáší stíhat vojáky, kteří se účastnili událostí. Jsou vydány zatykače na Lenina, Zinověva, Kameněva aj., později i na Trockého.**²⁰⁸ Radikální levice utrpěla částečnou porážku, která umožnila aktivizaci pravice; reakce však nedosáhla zcela svého záměru — revoluční hnutí nebylo plně poraženo a nevykrvácelo. K tomu se pravici nedostávalo sil ani prostředků.

Červencové události dovršily přelom ve vývoji revoluce. Jejich důsledkem nebyla pouze porážka radikálních sil, ale i porážka politiky kompromisních stran, která, jak se ukázalo, narazila na vážný odpor pravice a ztratila dostatečnou oporu ve svém vlastním prostředí — v lidovém hnutí seskupeném kolem sovětů (zvláště v Petrohradě a okolí).

Červencová krize vedla k významnému přesunu sil v zemi. Nelze sice tvrdit, že by přivedla vítězství kontrarevoluce, ač pozice pravice a kontrarevoluce se zjevně zlepšily, avšak zbavila sověty podstatné části jejich dřívější síly. Tento vývoj byl ještě posílen, když krátce nato došly zprávy o nezdaru ruské ofenzívy. Labilita situace na frontě zesílila vliv vojenského velení. Pravicové důstojnictvo získalo další impuls ke svým snahám o nastolení vojenské diktatury.

Po červencových událostech byla vláda reorganizována. Do čela nové koalice se dostal Kerenskij, který od obou táborů (sovětů

* Máme-li věřit Raskolnikovovi, který byl 5. července jmenován velitelem paláce Ksiesiňské, Vojenská organizace bolševiků a Raskolnikov osobně podnikali kroky k vojenské obraně sídla strany. (Kronštadt i Pitěr v 1917 g., s. 135—136, 137—138.) Toho bylo později využito v soudní obžalobě proti účastníkům událostí jako dokladu „bolševického puče“.

** Lenin a Zinověv se uchýlili do ilegality, v níž setrvali až do Říjnové revoluce. Žili zpočátku v Razlivu nedaleko Petrohradu; později Lenin přesídlil do Finska, Zinověv se vrátil do Petrohradu. Ilegalita mimo Petrohrad ztížila Leninovy styky s vedením strany.

O Leninovu a Zinověvovu ilegality byly ve straně i ve veřejnosti (zejména u menševiků a eserů) vedeny vážné spory. I část bolševiků se domnívala, že se mají dostavit k soudu, bude-li ovšem zaručena jejich osobní bezpečnost. Většina však soudila, že takový postup by ohrozil jejich život, a doporučovala, aby setrvali v ilegality.

Kameněv a Trockij trvali původně na tom, že se podrobí zatčení, když zatykač spolupodepíše VÚVV. Kameněv byl krátce nato zatčen, avšak již počátkem srpna propuštěn. Trockij se po nějakou dobu skrýval, po dvou týdnech byl však zatčen a byl propuštěn z vězení až v září.

i liberálních politiků) získal de facto souhlas k mimořádným plným mocím. Jeho vláda nepodléhala kontrole žádné veřejné či jiné instituce; jeho režim lze přirovnat k jakémusi bonapartismu. Vláda Kerenského znamenala faktickou revizi původního programu koalice; žádné z opatření, které bylo započato první koaliční vládou, nebylo dovedeno do konce.

Vůdci Sovětu si formálně zachovali ve vládě dostatečné pozice, ve skutečnosti však po červencových událostech již ustoupili do pozadí politického jeviště.

Alternativu, která stála před Ruskem, definoval kdysi Miljukov slovy „Kornilov, nebo Lenin“. Tato formulace mohla znamenat pouze to, že problémy země může — přirozeně z naprosto rozdílných sociálních pozic — zabezpečit pouze diktátorská moc levice či pravice. Alternativu „Kornilov, nebo Lenin“ lze však přijímat pouze podmíněně. Ani po rozbití červencových demonstrací nezískala kontrarevoluce dost sil. Rozklad vnitřních vztahů, probíhající za faktické nečinnosti vlády a za postupující radikalizace lidu, podlamoval již v zárodku možnosti reakce. Skutečná alternativa v roce 1917 nebyla „Kornilov, nebo Lenin“, nýbrž „Lenin, nebo rozvrat a anarchie“.

Zde lze najít i odpověď na otázku kladenou zejména v sociálně demokratické literatuře — o úloze „bolševického pučismu“ atd. Kompromisní strany v Rusku neprohrály proti nepříteli, který byl původně silnější, ale prohrály proti bolševikům, kteří v Únorové revoluci začínali jako nevelká menšina; prohrály proti protivníku, ve srovnání s nímž měly, jak se zdálo, všechny výhody, jaké může poskytnout faktická politická moc, politický vliv, morální faktory atd.

Jsem vzdálen tvrzení a rozešel bych se též s historickými fakty, kdybych tvrdil, že hesla a činnost bolševické strany neměly podíl na vysoké radikalizaci mas v květnu—červenci 1917. Je to nesporné. Stejně tak však fakta dokládají, že události z června a července nebyly dílem „pučismu“ bolševiků; šlo ve skutečnosti o objektivně podmíněný proces radikalizace mas.

Velké historické prohry nebývají náhodné. Rusko rozvrácené válkou a revolucí bylo sotva vhodnou půdou pro buržoazně demokratické experimenty. V takových situacích platí jiné prostředky. Reálný vývoj ukázal, že koncepce kompromisních stran selhávaly v základním bodě — ve schopnosti působit na vytváření reálných politických a mocenských vztahů revoluce. Zbývá jediná odpověď: Koncepce kompromisní politiky mohla sice obsahovat prvky správného poznání, zejména pokud šlo o upozornění na složitost sociálních a ekonomických problémů vzhledem k zaostalosti země, upozornění na obtíže související s radikálním řešením, rozcházela se však se základní tendencí ruské revoluce. Musela proto dříve či později ztroskotat.

IV. ŘÍJNOVÁ REVOLUCE

Dne 10. října 1917 se sešlo historické zasedání ÚV bolševiků. Hlavní postavou byl Lenin, který se po dlouhých týdnech ilegality opět účastnil práce vrcholného orgánu strany. Vášnivě a s velkou přesvědčivostí obhajoval nutnost neprodleně jednat. Došlo k obsáhlé a zanícené diskusi. Leninovo stanovisko hájili Sverdlov, Stalin, Trockij aj. „Kameněv a Zinověv odporují jaksi beznadějně, nezdařile a nakonec sklesle umlkají.“⁷¹ Poté se ÚV usnáší, že povstání je nevyhnutelné a že plně uzrálo. Navrhuje stranickým organizacím, aby pod tímto zorným úhlem rozhodovaly o všech praktických otázkách. Jako možné podněty povstání uvádí sjezd sovětů Severní oblasti, odvelení posádky z Petrohradu na frontu a vystoupení Moskvy a Minska. Usnesení je přijato všemi hlasy proti dvěma (Kameněvovu a Zinověvovu). Vzniká politické byro ÚV, které má pro nejbližší dobu uskutečňovat politické vedení akcí. Jeho členy se stávají Lenin, Zinověv, Kameněv, Trockij, Stalin, Sokolnikov a Bubnov. Prakticky však tento orgán nepůsobil, alespoň se o tom nedochovalo svědectví.⁷²

Zbývá několik poznámek. Leninova polemika ze září a počátku října není, jak se zdá, namířena pouze proti Kameněvovi a jeho stoupcům, ale i proti plánu ÚV.* Lze to vysvětlit jednoduše. Lenin útočí proti linii ÚV zejména proto, že jej chce pohnout k dynamičtějšmu plánu. Význam Leninových konkrétních návrhů, i když se mnohé z nich nakonec nerealizovaly, nelze podceňovat: jde o určitý čin. Bez Leninova energického naléhání by se daleko obtížněji překonávalo váhání i přímá nechuť k boji o moc.

* Kameněv se ovšem prozatím otevřeně nedistancoval od postupu ÚV, jakož ani ÚV od Kameněva (nemíním tím ovšem stanovisko k „předparlamentu“).

ŘÍJEN V PETROHRADĚ

Zápas o povstání

Dne 10. října 1917 přijal ÚV bolševiků rezoluci zavazující stranické organizace neprodleně jednat.⁷³ Dne 20. října 1917 se měl sejít II. všeruský sjezd sovětů.⁷⁴ Revoluční lid v něj skládal velké naděje, podněcené agitací bolševiků, kteří již více než měsíc tvrdili, že sjezd vytvoří revoluční sovětskou vládu a zajistí základní požadavky lidu: demokratický mír, půdu a dělnickou kontrolu nad výrobou. Neměla-li politika bolševiků utrpět vážnou porážku, bylo třeba ještě před 20. říjnem reálně zabezpečit úspěch převratu. K tomu zbývalo pouhých devět dnů.

Události spěly nezadržitelně k vyvrcholení. Vláda, jejíž postavení každým dnem vůči lidu sláblo, hledala cestu, jak se vymanit ze zajetí revolučního lidu v Petrohradě a jeho okolí. Sloužily tomu plány na její přesídlení do Moskvy, svědčily o tom opakované pokusy odvelet revoluční jednotky do přední linie.

Počátkem října se k vážnému konfliktu ve Finsku a na Baltu přidružil konflikt další a vážnější. Vláda chtěla „upevnit frontu“ oddíly petrohradské posádky.* Záminka se zdála dostatečně přesvědčivá: bolševici burcují proti vydání Petrohradu Němcům — nemohou tedy nic namítat proti upevnování fronty.

Dne 9. října 1917 začíná štáb Petrohradského vojenského okruhu rozesílat první příkazy o přeformování jednotek. Propuká konflikt, jehož se neprodleně ujímá Petrohradský sovět. Rozhodování nebylo snadné. Nejednalo se o běžnou záležitost, ale o střetnutí s vládou ve věci, která se svým dosahem rovnala vojenské vzpouře. Takovýto konflikt chtě nechtě předurčoval chod událostí. Záležitost projednávali bolševici v Petrohradském sovětu i v ÚV bolševiků.⁷⁵ Konflikt mohl bezprostředně zatáhnout posádku do státního převratu, což by značně zhoršilo vyhlídky vlády na ozbrojený odpor v hlavním městě. Objevila se i dlouho očekávaná příležitost využít autority sovětů a získat přesvědčivou záminku k budování sovětského centra povstání.

* Veřejnost byla ponechána v domnění, že iniciativa vychází od velitele Severního frontu gen. Čeremisova. Vojenská situace na severní frontě se však již stabilizovala. Velitel frontu podnikl příslušná opatření na výslovnou žádost vlády. (K. Rjabinskij, s. 67 a 111.)

V Sovětu došlo k prudkému střetnutí bolševiků s menševiky. Plénum však většinou hlasů přijalo bolševickou rezoluci: Petrohradský sovět nemůže převzít odpovědnost za „takzvanou strategii Prozatímní vlády“. „Záchranou Petrohradu a země je přechod moci k sovětům.“ Necht' je vytvořen revoluční výbor pro obranu Petrohradu. Ten současně zajistí ozbrojení dělníků a zabezpečí lid před útoky kornilovců.⁷⁶

Rezoluce Petrohradského sovětu napověděla již více o směru úvah sovětských činitelů-bolševiků. Vládě má být upřeno právo organizovat a řídit obranu hlavního města. Velení nad posádkou a obranou hlavního města převezmou orgány Petrohradského sovětu, který se tak „povznese k úloze orgánu oponujícího buržoazní státní moci“.*

Konflikt Petrohradského sovětu s vládou sehrál, jak se později ukázalo, rozhodující úlohu při konečné volbě koncepce převratu. Pro tuto chvíli však byl důležitý především fakt konfliktu, neboť svědčil o úmyslech vlády a nutil k urychlenému jednání.

Hlavním příkazem rezoluce z 10. října byla neprodlená příprava akce. Tuto myšlenku bylo třeba přenést co nejrychleji do sovětů, mezi stranický aktiv a popularizovat ji v lidu. Dne 11. října se v Petrohradě konal sjezd sovětů Severní oblasti, který bolševici dlouhou dobu připravovali. Již v původním plánu ÚV se počítalo s tímto sjezdem jako s možným východiskem k rozhodným akcím. Sjezdovým delegátům-bolševikům byl adresován Leninův dopis z 8. října 1917, nabádající k neprodlenému vystoupení.

Před zahájením sjezdu se schází bolševická frakce. Zástupce ÚV (Sokolnikov) informuje o výsledcích schůze ÚV, která skončila před několika málo hodinami: Sjezd se může stát východiskem k vystoupení.⁷⁷ Tyto pokyny jsou rozhodující pro celou povahu sjezdu, na němž referují Krylenko, Trockij, Antonov-Ovsejenko a Laševič.

Trockij přednáší zprávu Petrohradského sovětu a 12. října i referát o situaci. Zdůrazňuje: Revoluce se přeměňuje v souboj s kontrarevolucí. Jsme povinni i za cenu vlastního života převzít moc a řešit životní otázky země. Je třeba jednat prakticky a účinně — v tom je hlavní smysl sjezdu. Stejnou řečí promlouvají ostatní referenti. V rezoluci předložené sjezdu stojí: „Na straně sovětů je nejen právo, ale i síla. Doba slov minula. Nastala chvíle, kdy jen rozhodné a jednomyslné vystoupení všech sovětů může zachránit zemi a revoluci a rozhodnout o otázce ústřední moci.“ Byla přijata téměř jednomyslně.⁷⁸

Sjezd sovětů Severní oblasti svou otevřeností burcoval sověty i stranu do urychlené akce.⁷⁹ Delegáty sjezdu ovládla bojová nálada. Směr většiny diskusních příspěvků byl zcela zjevný. Živě se

* To požaduje rezoluce stranické porady z 24. září (Protokoly CK, s. 70—71.)

diskutovalo i v kuloárech.⁸⁰ V bolševické frakci se uvažuje, jak uskutečnit převrat snadno a pokud možno bezbolestně.⁸¹ Nechybí návrhy provinčních delegátů převzít iniciativu v ozbrojeném vystoupení...^{*} Potvrzuje se znovu, že Petrohrad je v pevném obklíčení bolševických posádek a sovětů.* * Lze zaznamenat i podstatné sblížení bolševiků s levicí eserů.⁸² Sjezd skončil 13. října volbou Severního oblastního výboru sovětů. Je v něm 11 bolševiků a 6 levých eserů. Ve zdůvodnění se praví, že výbor semkne sověty Severní oblasti a zabezpečí svolání Všeruského sjezdu sovětů.⁸³ Ve skutečnosti to byl pokus vytvořit sovětské centrum povstání.

Rozsáhlá činnost probíhá ovšem i mimo rámec sjezdu sovětů Severní oblasti, ověřuje se vojenská situace a možnost aktivních útočných kroků. Iljin-Ženěvskij vzpomíná na aktivní přípravy k převratu na půdě Petrohradského sovětu.⁸⁴ Zřejmě v touž dobu došlo k Leninovu setkání s vedením Vojenské organizace bolševiků. Účastnili se ho Antonov-Ovsejenko, Podvojskij a Něvskij. Výsledek této schůzky nebyl naprosto jednoznačný. Antonov-Ovsejenko prohlašuje, že námořníci jsou připraveni jednat. Podvojskij a Něvskij jsou však skeptičtí: Petrohradská posádka není připravena, není jasno o postoji některých pluků, nejsou vybudovány potřebné organizační a technické spoje. Je třeba vyčkat 10 až 15 dnů.* * *⁸⁵

Lenin se sešel i se zástupcem moskevské organizace Pjatnickým a zjišťoval, jak je připravena Moskva.⁸⁶ Stav příprav však nebyl příliš uspokojivý.*

Údaje o rozestavení sil formují i první názory na způsob povstání. Má-li se povstání uskutečnit v nejbližších dnech, nezíská zřejmě dostatečnou základnu v Petrohradě samém. Je proto nutné ověřit

* Zástupce Lotyšů nabízí Petrohradským podporu 40 000 lotyšských střelců. Je uzavřena dohoda s P. J. Dybenkem, významným činitelem ÚV Baltického loďstva, že Baltické loďstvo vyšle na smlouvané heslo do Petrohradu 4—5 minonosek, křižník a námořnický oddíl o síle asi pět tisíc mužů. (P. J. Dybenko, Ot Fevralja k Oktabru, Moskva 1957, s. 157.) Reálné možnosti poskytnout pomoc však nebyly v následujících dnech stejné a musely být upřesňovány.

* * Obavy vzbuzoval hlavně vývoj v Luze, kde sovět byl ovládán menševiky a esery. Luga byla totiž strategickým bodem spojujícím Petrohrad s frontou.

* * * O době konání této schůzky není jednoty ani mezi pamětníky, ani mezi badateli. Část historiků ji zařazuje do období po zasedání ÚV 10. října, jiní soudí, že se konala až po zasedání ÚV 16. 10. Vzpomínky se rovněž rozcházejí. Byla vyslovena domněnka, že ve skutečnosti byly schůzky dvě. Domnívám se, že okolnosti a řada nepřímých údajů napovídají spíše konání schůzky po zasedání 10. října (pokud ovšem nejde o schůzky dvě).

* Povstání v Moskvě začalo až pod dojmem povstání v Petrohradě. Ukázalo zpočátku jen malou organizovanost a připravenost revolučních sil. Boje zde trvaly plných osm dnů.

Leninovy náměty na útok na Petrohrad zvenčí, kombinovaném s vystoupením dělníků ve městě. Na Leninův podnět ověřuje Antonov-Ovsejenko možnosti takovéto akce. Zajíždí i na Severní front a jedná o pohyb revolučních jednotek na Petrohrad. Výsledky však nejsou zřejmě příliš uspokojivé.⁸⁷

V Petrohradě se mezitím urychleně buduje stranická síť povstání. Dne 15. října přednáší Bubnov na zasedání petrohradského výboru bolševiků příslušné návrhy ÚV. Petrohradský výbor se po diskusi usnází na nezbytných opatřeních. Dne 16. října ÚV vytváří Vojenské revoluční centrum, které má zřejmě stanout v čele stranické sítě povstání.⁸⁸ V té době se však objevují nové skutečnosti, které poněkud mění původní předpoklady.

Rezoluce ÚV z 10. října posunula praktickou přípravu povstání významně kupředu. Ukazoval se však i prozatímní nedostatek aktivních sil. Náznaky petrohradských bolševiků nebyly proto jednotné. Podle dochovaných svědectví zde původně byly tři základní proudy: odpůrci povstání, ti, kdož byli pro povstání, avšak počítali s nutností delší přípravy; konečně ti, kdož byli pro neprodlené vystoupení.⁸⁹ U části vedoucích pracovníků petrohradské organizace se pod vlivem Leninových dopisů z počátku října vyvinula jistá nedůvěra vůči úmyslům ÚV, která je vedla k pokusům strhnout přípravu povstání na sebe.* Krátké termíny pro přípravu povstání vedly i k pochybnostem jiného druhu. Projevilo se to již na Leninově schůzce s funkcionáři Vojenské organizace. V jejím vedení došlo k vážným rozporům; většina se přikláněla k názoru, že situace není zralá k praktickým krokům.⁹⁰ Obdobné názory se objevují i u dalších pracovníků strany — vzniká půda pro vnitrostranické střetnutí.⁹¹

Iniciátory vnitrostranického boje byli Kameněv a Zinověv. Již 11. října formulují svůj nesouhlas s usnesením ÚV ve zvláštním dopise, který adresují petrohradskému, moskevskému městskému a oblastnímu a finskému oblastnímu výboru bolševiků, bolševické frakci VÚVV, petrohradskému výkonnému výboru sovětů a bolševické frakci na sjezdu sovětů Severní oblasti.⁹² V dopise stojí: Vyhlásit v současné době povstání znamená vsadit na jednu kartu osud strany, osud ruské i světové revoluce. Postavení bolševiků není špatné. Buržoazie nemá síly znemožnit Ústavodárné shromáždění. Vliv bolševiků roste, bolševici mají naději získat ve volbách více než třetinu hlasů. Ústavodárné shromáždění se ve své revoluční práci může opírat pouze o sověty, které zmohutněly a disponují mnohde skutečnou

* Lacis vzpomínal, že vedení petrohradského výboru ustavilo pro přípravu povstání zvláštní „trojku“, jejíž existenci zatajilo nejen plénu PV, ale i ÚV. Když se však ÚV o krocích Petrohradských přesto dověděl, vyslal do „trojky“ své zástupce a postupně celou záležitost uvedl na pravou míru. Viz Lacis, Rol Petrogradského komitétu v Okťabre, „Petrogradskaja pravda“ z 5. 11. 1922.

mocí. „Ústavodárné shromáždění plus sověty — to je kombinovaný typ státního zřízení, k němuž spějeme.“

Kameněv a Zinověv dále píší: Dělnická třída není schopna vlastními silami úspěšně dovést revoluci. Maloburžoazie kolísá. Bolševiky podporuje armáda, podporuje je však v naději na mír. Bude-li sovětská moc nucena pokračovat ve válce s Německem, ztratí podporu armády. Bolševická revoluce není zabezpečena ani mezinárodně; není naděje na neprodlenou revoluční akci evropského proletariátu. Vše svědčí proti vystoupení. Může-li strana zvolit svůj postup, musí se omezit na obranu a orientovat se na činnost v Ústavodárném shromáždění. Tam budou bolševici tak silní, že protivníci jim budou činit podstatné koncese. V lepším případě bolševici vytvoří s levými esery vládnoucí blok, který jim umožní uskutečňovat svůj program.

Úspěch povstání není jistý ani prakticky. Vláda má v Petrohradě junkery a další síly. Může přivolat posily z fronty. Proti bolševikům nepotáhne pouze pravice a vláda, ale i menševici a eseri. Nálada v masách není příznivá pouličním bojům. Organizační spojení mezi sověty není dostatečné — je to příznak organizační slabosti proletářské strany. Nelze stavět otázku „ted' nebo nikdy“. Proti této zhoubné politice pozvedáme varovný hlas.

Kameněvův a Zinověvův dopis je zajímavým historickým dokumentem. Ukazuje, že jejich námitky proti postupu ÚV nebyly ani zdaleka pouze taktického rázu. Teprve v druhé řadě obsahuje dopis závažné praktické výhrady k povstání. Tyto výhrady mají nesporně racionální jádro; upozorňují na skutečné problémy, s nimiž se strana musí politicky a organizačně vyrovnat. V kontextu Kameněvova a Zinověvova dopisu jsou však dodatečnými argumenty proti povstání.

Vystoupení Kameněva a Zinověva nelze hodnotit jako izolovaný čin dvou jedinců: měli své stoupence v ústředních institucích strany, kde je podporovali zejména Rykov, Miljutin, Nogin a Rjazanov.⁹³ Mezi částí pracovníků strany v Petrohradě zřejmě zapůsobila i jejich kritika slabých stránek připravovaného vystoupení.

Dopis Kameněva a Zinověva podněcoval nesouhlas s rezolucí ÚV z 10. října a nemohl zůstat bez vlivu na přípravu akce. Již 11. října se dopis rozšířil mezi petrohradskými bolševiky. Raskolnikov vzpomíná, že ho četl v kuloárech sjezdu sovětů Severní oblasti hned po svém propuštění z vězení.⁹⁴ Zachovaly se zprávy o tom, že dopis koloval v Petrohradě v rukopisných kopiích. Kameněv a Zinověv navíc diskutovali i s vedoucími vojenskými pracovníky strany.⁹⁵

Situace ve straně byla vážná. Hrozilo nebezpečí, že pochybnosti částí pracovníků se vlivem Kameněva a Zinověva změnějí v odpor proti usnesení ÚV. Koná se nová porada ÚV. Jsou přítomni Lenin, Trockij, Zinověv, Kameněv, Kalinin, Stalin, Sverdlov, Lomov aj.⁹⁶

Diskutuje se otázka povstání. Kameněv a Zinověv opakují své argumenty, jsou však poraženi.⁹⁷ Ke střetnutí dochází i na zasedání petrohradského výboru 15. října. Něvskij se jménem Vojenské organizace staví proti okamžité akci a vyslovuje se v podstatě pro odklad.⁹⁸ Výhrady Něvského sice nezabrání přijetí důležitých usnesení,* avšak ani zprávy zástupců obvodů nejsou zcela jednoznačné.⁹⁹ Situace vyžaduje zásadní řešení.

Na 16. října je svoláno rozšířené zasedání ÚV SDDSR(b). Přicházejí zástupci petrohradského výboru strany, Vojenské organizace, Petrohradského sovětu, odborů, závodních výborů, petrohradského obvodního výboru strany a železničářů. Lenin referuje o usnesení z 10. října. Následují zprávy z míst a organizací. Sverdlov hovoří o růstu vlivu strany a o pokusech kontrarevoluce mobilizovat síly. Většina sdělení je však neurčitá. „Na ulici se nikdo nehrne.“** Kameněv a Zinověv využívají situace a opět útočí proti většině v ÚV. Oponují jim Lenin, Sverdlov, Stalin, Skrypnik, Sokolnikov, Dzeržinskij aj. Většina se shoduje na tom, že zrušit dřívější rezoluci „by bylo největší chybou“***. Objevují se však silné hlasy ve prospěch větší volnosti při volbě termínu i způsobu povstání.+ Rezoluce navržená Leninem přihlíží k těmto námětům. Vyslovuje plnou podporu rezoluci ÚV z 10. října, ale obsahuje formulaci, že vhodný okamžik a způsob útoku určí ÚV a Petrohradský sovět. Návrh Zinověva na odklad akce do sjezdu sovětů je odmítnut.+ +

Výsledky zasedání ÚV 16. 10. 1917 jsou významné. Přihlížejí k vývoji, který nastal po 10. říjnu, a otevírají prostor nutnému upřesnění taktiky. Umožňují zejména využít nové situace, která vznikla prohlubováním konfliktu Petrohradského sovětu s vládou,* Pozornost stranických pracovníků se více soustřeďuje k praktickým

* Jde o zmíněná usnesení o budování stranické sítě povstání.

** Citováno z vystoupení Volodarského. Stejně motivy však najdeme i ve vystoupení Bokije za petrohradský výbor, shrnujícím výsledky zasedání 15. 10., Krylenka, Šmidta, Šotmana, Miljutina a Šljapnikova.

*** Citováno z vystoupení Krylenka.

+ Nejvýrazněji to formuluje Krylenko. Totéž potvrzuje ve svých citovaných vzpomínkách i Šotman, který však byl tehdy ovlivňován Zinověvem.

+ + Stranické Vojenské revoluční centrum je zvoleno v úzkém plénu ÚV, které se schází po skončení rozšířeného zasedání. Po skončení schůze předává Kameněv ÚV písemné prohlášení, jímž se vzdává funkce v ÚV. Svou demisi motivuje tím, že nemůže jednat v duchu usnesení ÚV, která vedou stranu k porážce. (Protokoly CK, s. 93 až 105.)

* Je myšlen konflikt o posádku, který vznikl 9. října. Že šlo o širší využití možností Petrohradského sovětu, o tom svědčí zmíněná Leninova formulace, že okamžik a způsob útoku určí ÚV a Petrohradský sovět. Rovněž usnesení o stranickém centru obsahuje ustanovení, že toto centrum vchází do sovětského revolučního výboru, což potvrzuje stejnou hypotézu.

otázkám. Vytvářejí se předpoklady, aby se vnitrostranické spory odsunuly do pozadí.

Zásadní podstata sporu, tlumočená nejúplněji dopisem Kameněva a Zinověva z 11. října, nebyla ovšem vyčerpána ani zasedáním 16. října. Z hlediska většiny bylo proto důležité dosáhnout alespoň takového stavu, aby se odpůrci povstání podrobili většinovým rozhodnutím. Usnesení ze 16. října k tomu vytvářelo podmínky. Možnost konsolidovat situaci uvnitř strany byla však vzápětí ohrožena novými skutečnostmi.

V prostředí Smolného ústavu v Petrohradě, který byl sídlem Sovětu, nemohla zůstat usnesení bolševiků o povstání a spory uvnitř strany zcela utajeny. Dostávaly se tisícerými cestičkami k příslušníkům jiných stran v Sovětu a ti chtěli vynutit na bolševicích závazné prohlášení proti ozbrojenému vystoupení.* Pověsti o chystaném povstání budily paniku v měšťáckých a umírněných socialistických kruzích a staly se denní potravou tisku. V této atmosféře soustředěného tlaku na veřejné mínění se 17. října v časopise „Novaja žizň“ objevila stať V. Bazarova, zmiňující se o letáku dvou „významných“ bolševiků proti povstání. Bazarov prolašoval, že velké rozpory mezi bolševiky nejsou žádným tajemstvím, neboť neúspěch připravovaného vystoupení je stále zřejmější. Letáky ovšem nepostačí. „Bolševici — odpůrci povstání musí co nejrozhodnějším způsobem agitovat na manifestacích, v závodech, v tisku, musí vynaložit veškeré úsilí, aby zdrželi dezorientované masy dělníků a vojáků před pošetilými kroky.“¹⁰⁰ Rozpory uvnitř bolševické strany se dostaly na veřejnost a nebylo pochyb, že jich má být použito jako argumentu proti povstání.

Stať V. Bazarova Lenina silně znepokojila. Píše: Jestliže „hrdinové z listu »Novaja žizň«, kteří nepatří ke straně a jejichž bezcharakternosti se strana tisíckrát vysmála“, dostali do rukou leták členů bolševické strany agitující proti povstání, „pak už nelze mlčet. Je třeba agitovat i pro povstání. Jen ať anonymové vylezou úplně na denní světlo a dojdou zasluženého trestu za své hanebné kolísání, třeba jen tím, že se jim všichni uvědomělí dělníci vysmějí.“ Lenin požaduje, aby ve

* Úmyslem převzít moc se bolševici ovšem příliš netajili. 7. října 1917 v článku Krize dozrála, zveřejněném v bolševickém deníku „Rabočij put“, Lenin psal, že je nutno uskutečnit převrat ještě před Všeruským sjezdem sovětů. Politickým odpůrcům nemohl ujít ani zcela zjevný smysl referátu a diskuse na sjezdu sovětů Severní oblasti, ani četná jednání bolševiků na půdě Petrohradského sovětu. O vystoupení se diskutovalo i v závodech a ve vojenských jednotkách. Bolševikům proto šlo spíše o to, utajit přesnou dobu a způsob útoku. Pod vlivem atmosféry, která se vytvořila v tyto dny, uvědomily si kompromisní strany, že přípravy převratu vstoupily do akutního stadia. 14. října na zasedání VÚVV a výkonného výboru rolnického sovětu Dan požádal bolševiky o odpověď, zda chystají vystoupení, a trval na tom, aby se ho vzdali. (K. Rjabinskij, cit. dílo s. 88.)

stranickém tisku byl co nejdříve publikován jeho „Dopis soudruhům“, v němž po zasedání 16. října shrnuje námitky proti těmž vysloveným Kameněvem a Zinověvem.¹⁰¹

Leninův dopis i doporučení, které vyplynulo z Bazarovova článku, byly dopsány navečer 17. října.¹⁰² Dne 18. října zrána však přinesla „Novaja žizň“ obsáhlé prohlášení Kameněva.* Potvrzoval v něm, že se spolu se Zinověvem obrátil na nejdůležitější organizace strany a že se vyslovil proti iniciativě strany ve věci ozbrojeného vystoupení. Prohlásil dále, že mu nejsou známa žádná usnesení strany stanovující takovéto vystoupení, a tlumočil ve zhuštěné podobě své námitky proti povstání, o nichž uvedl, že je sdílí i řada soudruhů-praktiků.¹⁰³

Těžko lze tvrdit, že Kameněv tímto dopisem vyradil usnesení ÚV o povstání. Jeho prohlášení, učiněné v zápalu vnitrostranického boje, bylo však přesto problematické.** Zkreslovalo skutečný postoj bolševiků ve věci povstání a budilo u neinformované veřejnosti dojem, že bolševici sdílejí názory o nevhodnosti ozbrojeného povstání. Provokovalo proto novou fází rozporů uvnitř strany.¹⁰⁴ Vydalo Leninův rozhořčený protest. Dne 18. října píše Lenin svůj proslulý „Dopis členům bolševické strany“ a „Dopis ústřednímu výboru SDDSR“.¹⁰⁵ Označuje v nich Kameněva a Zinověva za „stávkokaze“ a požaduje jejich vyloučení ze strany.*** Dne 19. října začíná

* Většinou se hovoří o vystoupení Kameněva a Zinověva. Je nesporné, že Zinověv nesl plnou odpovědnost za Kameněvovy názory, které nejenom sdílel, ale i aktivně prosazoval. Na Leninův Dopis soudruhům reagoval Zinověv podrážděným přípisem, v němž obhajoval svůj postup, uváděl v pochybnost právoplatnost usnesení ÚV a vinil Lenina z narušování jednoty strany. (V. I. Lenin, Spisy, sv. 26, s. 213—217.) Pokud však jde o vystoupení v časopise „Novaja žizň“, Zinověv se od Kameněvova počínání distancoval i písemně. (V. I. Lenin, Polnoje sobranije sočiněnij, sv. 34, s. 434 — Dopis J. M. Sverdlovovi.)

** Pripomeňme ještě jednou, že bolševici připravovali povstání politicky značně otevřeně. Kameněvovo vystoupení umožnilo však v následujících dnech vedoucí skupině menševiků a eserů dovolávat se jeho stanoviska, aby zdržovali masy od vystoupení.

*** Označení Kameněva a Zinověva za „stávkokazy“ bylo převzato i do historické literatury. Vyhýbám se takovým charakteristikám. Když se Lenin později k celé záležitosti vracel, nekvalifikoval již postoj Kameněva a Zinověva tak příkře. V roce 1920 hovořil o „výborných komunistech“, kteří učinili chybu z obavy, že se bolševici izolují a že příliš riskantně směřují k povstání. (V. I. Lenin, Polnoje sobranije sočiněnij, sv. 41, s. 417.) Někteří historici vytýkají Stalinovi smířlivost vůči Kameněvovi a Zinověvovi. Dopustil prý se jí v roce 1924, když ve svém projevu „Tročkismus, nebo leninismus?“ označil Kameněva a Zinověva za „bolševiky-leninovce“. Lze asi těžko Stalinovi vytýkat tato hodnocení, která navíc korespondují s Leninovými slovy o „výborných komunistech“; pravdou však je, že Stalin tehdy skutečně bagatelizoval závažnost věcného obsahu rozporů Kameněva a Zinověva s většinou ÚV. (J. V. Stalin, Spisy, sv. 6, s. 304—305.) Stalin totiž vůbec popřel, že by Kameněv a Zinověv v Říjnu představovali pravé křídlo strany.

ústřední orgán strany „Rabočij put“ publikovat Leninův „Dopis soudruhům“;* Leninova polemika v tisku má rozbít ve veřejnosti dojem vytvořený vystoupením Kameněva; agituje, získává pro ozbrojené povstání.

Vystoupením Kameněva vznikla pro bolševiky složitá situace. Vnitrostranická polemika propuká s novou silou ve chvíli, kdy události již spějí k definitivnímu rozuzlení. Tím je určován postoj většiny členů ÚV, kteří se chtějí vyhnout novým vnitrostranickým komplikacím. Dne 17. října Trockij v Petrohradském sovětu prohlašuje: Petrohradský sovět je parlamentem dělníků a vojáků, jeho jednání jsou veřejná a jeho usnesení se publikují v tisku. Sovět se neusnesl na žádném ozbrojeném vystoupení, avšak kdyby si ho události vynutily, dělníci a vojáci se pozvednou jako jeden muž na výzvu Sovětů.¹⁰⁶

S prohlášením Trockého, jež podporuje většina ÚV,¹⁰⁷ se solidarizuje v zasedání Petrohradského sovětu i Kameněv.

Kameněvův obrat, i když zastírá skutečnou podstatu rozporů, poskytuje, jak se zdá, jistou možnost odložit zásadní diskusi na pozdější dobu. To zřejmě ovlivňuje jednání členů ÚV. Dne 20. října 1917 Stalin publikuje v časopise „Rabočij put“ Zinověvův dopis. Zinověv se v něm až na další vzdává polemiky s Leninem a připojuje se k prohlášení Trockého v Petrohradském sovětu. Poznává přitom, že jeho skutečné názory jsou vzdáleny těm, proti nimž polemizuje Lenin. Stalin o své újmě jménem redakce dodává: Zinověvovým dopisem a Kameněvovým prohlášením v Sovětu je celá záležitost vyčerpána. Ani ostrý tón Leninova dopisu (je míněn „Dopis soudruhům“) nemění nic na tom, že jsme v hlavních otázkách lidmi stejného smýšlení.¹⁰⁸

Týž den se celá záležitost dostává na zasedání ÚV. Většina nesouhlasí se Stalinovým svévolným jednáním, rozhodně odsuzuje Kameněvovo a Zinověvovo počínání, neakceptuje však ani Leninovy návrhy na jejich vyloučení, které tlumočí Sverdlov. Vítězí snaha nevyostřovat rozpory. ÚV přijímá Kameněvovu demisi nabídnutou 16. října. Zavazuje Kameněva a Zinověva, aby více nevystupovali s prohlášeními namířenými proti usnesením ÚV. Doporučuje Vojenské organizaci, která si dosud plně nevyjasnila sporné otázky, aby se zapojila do práce ve Vojenském revolučním výboru.¹⁰⁹ Boje o povstání ve straně přechodně končí. Plné názorové shody není dosaženo, většina si však vynucuje, aby odpůrci povstání respektovali stranickou disciplínu a podíleli se na provádění linie strany. Vytvářejí se nezbytné předpoklady, aby se strana plně soustředila na praktické uskutečnění převratu. Velkou roli v tom nesporně má Leninovo energické naléhání, vášnivá argumentace a aktivní ovlivňování orgánů

* Dopis byl zveřejňován 19.—21. října 1917.

strany. Bez tohoto Leninova působení a naléhání, bez jeho mimořádné autority jako vůdce strany by bylo prosazení rozhodného postupu nesrovnatelně obtížnější.

Mobilizace sil

„Obviňovat marxisty z blanquismu proto, že hledí na povstání jako na umění! Může snad někdo nehorázněji překrucovat pravdu, když přece ani jeden marxista nepopře, že právě Marx se o této otázce vyslovil naprosto jasně, přesně a jednoznačně, když nazval povstání výslovně uměním a řekl, že na povstání je třeba se dívat jako na umění,“ psal Lenin členům ÚV bolševiků v polovině září 1917.¹¹⁰

Situace ve druhé polovině října zůstávala proti původním obavám Lenina příznivá pro svržení dosavadního režimu. Revoluční hnutí nepřekročilo svůj vrchol. V buržoazních kruzích panovala nejistota, obavy a strach z nadcházejících událostí. Pravice, i když činila neustále pokusy o konsolidaci svých řad, se ještě nevzpamatovala z důsledků porážky Kornilova, která jí vzala sílu. Rozklad zachvacoval stále více i socialistické strany. Menševici ztráceli rychle na vlivu a byli v hlubokém úpadku. Krizi prožívala další opora režimu — strana eserů. Tato strana se nezadržitelně rozpadala na levice a pravici, které se přeměňovaly v samostatné strany. Levice stále více tíhla ke spolupráci s bolševiky.

Hluboká krize opor režimu se obrážela i v postavení vlády. Její sociální základna se zúžila do krajnosti. Vláda byla vystavena nejenom silnému tlaku radikálních sil, rozrušujících celou její mocenskou soustavu, ale byla zmítána i hlubokými rozpory ve vládnoucím bloku.

Menševici a značná část eserů, kteří v září podpořili vznik koalice Kerenského, stavěli se k ní opozičně. Uvědomovali si, že země potřebuje radikálnější vládu a politiku, kterou však nedovedli otevřeně prosazovat a obávali se jí. Distancovali se od Kerenského v četných otázkách i v kritických situacích, čímž nikterak nepřispívali ke stabilitě režimu.

Kerenskij se snažil vytvořit si základnu ve vojenském prostředí. Demokratická vrstva důstojnictva nebyla však příliš početná; pouze menší počet důstojníků byl ochoten podporovat Kerenského. Politická pravice se v něm již zklamala, nechtěla mu prominout postup ve dnech kornilovštiny a usilovala pozvolna o jeho odstranění. Kerenského vláda byla navíc ve vážném konfliktu s představiteli neruských národů, vůči nimž praktikovala politiku poplatnou velkoruským tendencím. Projevovala se u ní čím dále větší nerozhodnost, kolísání a neschopnost k účinným krokům.*

* Vláda například již v době aktivní přípravy povstání propouštěla z vzezení vedoucí bolševické vojenské pracovníky. Dybenko barvitě líčí své

Mnohé svědčilo pro neprodlené povstání a pro jeho snadný průběh. Avšak právě v kritických dnech bolševičtí praktikové citlivě registrovali přechodný pokles nálady v lidu.¹¹¹ V masách se objevovalo velmi protichůdné proudění a jejich schopnost orientovat se nebyla ani zdaleka dostatečná. Všeobecné autority požívaly pouze sověty, avšak ani ony nemohly jednat bez přesvědčivých záminek, které by stavěly dělníky a vojáky před nevyhnutelnost rozhodných kroků. Revolucionáři museli počítat i se zdánlivě velkou mocenskou silou, kterou disponovala vláda; prohnílost a naprostou nemohoucnost vlády měl teprve plně odhalit průběh událostí.

Neschopná vláda, zmítající se v rozporech vlastního postavení, se pokoušela přesvědčit veřejnost i sebe, že je pánem situace v zemi, v níž ve skutečnosti ztrácela poslední zbytky moci. Poslední schůze vlády podávají otřesné důkazy sebeklamu.** Dovolávajíc se sil, které ve skutečnosti neměla, snažila se vláda intrikami a přemlouváním znovu a znovu upevnit své postavení, ve skutečnosti však projevovala stále větší nemohoucnost a přímo povstání provokovala.

Sám postup vlády nabízel revolucionářům taktiku. Taktika musí být obranná. Sověty budou využívat intrik vlády a jejich snah prosadit svou autoritu, aby stavěly masy před nutnost zásadní změny režimu. Budou vyzdvihovat úlohu Všeruského sjezdu sovětů jako jediného legálního nositele moci v Rusku, a to bude provokovat vládu k jednání, které podlomí její pozice a vytvoří záminku, aby převrat byl motivován nutností obrany lidu před novou kornilovštinou.

Taktika zvolená revolucionáři se neopírala pouze o úvahy; čerpala i ze získaných zkušeností. Na zasedání vojenské sekce Petrohradského sovětu 13. října 1917 Dybenko referoval: Baltické loďstvo odmítlo plnit jakákoli nařízení Prozatímní vlády a dosáhlo kontroly operativní vojenské činnosti. Vláda není schopna realizovat na území Finska svá nařízení jinak než přes oblastní výbor armády, loďstva a dělníků, jenž má v rukou skutečnou moc. Vyslala do Helsink dvě kozácké divize, avšak tyto divize, vystavené aktivní agitaci, přešly samy na stranu bolševiků a levých eserů.¹¹²

Po sjezdu sovětů Severní oblasti vláda zintenzívnila odpor proti dozrávajcímu bolševickému převratu; od 13. října denně jednala a usnášela se na vojenských opatřeních v hlavním městě, k čemuž ji podněcovaly i neustálé panické zprávy měšťáckého a socialistického

setkání s Raskolnikovem 11. října 1917: „Jak je to s tebou? Propustili tě? Gratuluji. To je dobré, práce je dost. Jsou to podivíni, ta vláda! Propouštějí všechny v pravý čas, vědí, že potřebujeme lidi.“ (P. J. Dybenko, Mjatežníci, s. 75.)

** Vojenští činitelé téměř do poslední chvíle podávali vládě ujištění o spolehlivosti posádky Petrohradu. Vláda přijímala tato prohlášení za skutečnost, ač situace byla téměř zcela opačná, a řídila jimi své další kroky.